

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ПОЛІПШЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

TOOLS OF STATE FINANCIAL POLICY IN THE SYSTEM OF MEASURES TO IMPROVEMENT THE QUALITY OF LIVING POPULATION

Качула С.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри державних,
місцевих та корпоративних фінансів,
Університет митної справи та фінансів

Kachula Svitlana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of State,
Local and Corporate Finance,
University of Customs and Finance

У статті визначено особливості використання основних фінансових інструментів державної фінансової політики для підвищення якості життя населення, акцентовано увагу на чинниках, які визначають специфіку їх використання в певній країні. Проаналізовано динаміку основних інструментів бюджетної політики України впродовж 2009–2018 рр. Висвітлено проблеми боргової політики та її обмежувачий вплив на реалізацію соціальних програм; показано низьку як фіскальну, так і соціальну ефективність окремих інструментів та важелів податкової політики, переваги і недоліки здійснення бюджетного реформування в контексті реалізації заходів бюджетної децентралізації. Узагальнено чинники слабкості впливу інструментів бюджетної політики на дотримання принципу соціальної справедливості у суспільстві, недостатню ефективність соціальних видатків на підвищення добробуту населення за високої динаміки соціальних видатків із державного і місцевих бюджетів. Зосереджено увагу на необхідності взаємоузгодженого використання комбінації інструментів державної фінансової політики залежно від стратегічних і тактичних соціальних завдань та орієнтирів.

Ключові слова: бюджетна політика, податкова політика, соціальний розвиток, якість життя, інфляція, фінансова політика.

В статье определены особенности использования основных финансовых инструментов государственной финансовой политики для повышения качества жизни населения, акцентировано внимание на факторах, которые определяют специфику их использования в определенной стране. Проанализирована динамика основных инструментов бюджетной политики Украины в течение 2009–2018 гг. Показаны проблемы долговой политики и ее ограничивающее влияние на реализацию социальных программ; низкую как фискальную, так и социальную эффективность отдельных инструментов и рычагов налоговой политики; преимущества и недостатки осуществления бюджетного реформирования в контексте реализации мер бюджетной децентрализации. Обобщены факторы влияния инструментов бюджетной политики на соблюдение принципа социальной справедливости в обществе. Показана недостаточная эффективность социальных расходов в плане повышения благосостояния населения при высокой динамике социальных расходов из государственного и местных бюджетов. Сосредоточено внимание на необходимости использования комбинации инструментов государственной финансовой политики в зависимости от стратегических и тактических социальных задач и ориентиров.

Ключевые слова: бюджетная политика, налоговая политика, социальное развитие, качество жизни, инфляция, финансовая политика.

In the conditions of instability of the economic development the urgent issues are the solution of the fundamental and most urgent current challenges, among which – the strengthening of the equity of distribution and redistribution of income, the smoothing of inequalities in society, the elimination of poverty and improving the quality of life of the population. In Ukraine, the solution of the above-mentioned problems is relevant and, above all, it involves the effective use of state financial policy instruments to achieve social tactical objectives and strategic development bench-

marks. The purpose of the article is to reveal theoretical and practical problems of improving the quality of life of the population and the peculiarities of using the instruments of state financial policy to provide it at the current stage of development of Ukrainian society. The scientific approaches to categorizing the living standard, the quality of life are summarized, their multiversity and complexity are shown, and the author's position is outlined. The relationship between poverty and level of live as well as quality of life has been traced. The features of the use of the main financial instruments of the state financial policy are determined, attention is paid to the factors that characterize the specifics of their use in a particular country. The dynamics of key indicators of Ukraine's fiscal policy during 2009-2018 is analyzed. The strengthening of the regulatory function of fiscal policy is noted. The problems of Ukraine's debt policy during 2009-2018 are highlighted and its restrictive influence on the implementation of social programs is shown. The necessary measures to regulate the budget deficit and manage the public debt are listed. The emphasis is on the priority directions of tax policy. It is shown that both the fiscal and social effectiveness of individual instruments and tax policy instruments are low. The factors of the weakness of the influence of its instruments on observance of the principle of social justice in society are generalized. The priority directions of the state financial policy in the context of the implementation of budget decentralization in Ukraine, advantages and disadvantages of its implementation are outlined. The analysis of the share of social expenditures in the expenditures of the Consolidated Budget of Ukraine during 1999-2018 has been analyzed and the conclusion is made about active budget policy in the area of expenditures and at the same time insufficiently effective in the conditions of a weak revival of economic dynamics. The focus is on the need for the coordinated use of a combination of instruments of public finance policy, depending on strategic and tactical tasks and benchmarks.

Key words: budget policy, tax policy, social development, quality of life, inflation, financial policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Держава, використовуючи інструментарій фінансової політики, має значні потенційні можливості впливу на досягнення стратегічних цілей розвитку суспільства. В умовах нестабільності посилюється необхідність узгодження складників державної фінансової політики та координації дії їхніх інструментів стосовно вирішення фундаментальних і найбільш гострих сучасних проблем-викликів, характерних як для всієї світсистеми, так і для країн із ринками, що розвиваються, серед яких – посилення справедливості розподілу і перерозподілу доходів, згладжування нерівності у суспільстві, подолання бідності та підвищення якості життя населення. В Україні вирішення окреслених проблем є актуальним та насамперед передбачає результативне використання інструментів державної фінансової політики для досягнення соціальних стратегічних орієнтирів та завдань розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблематиці посилення дієвості фінансового інструментарію в аспекті впливу складників державної фінансової політики на соціальні процеси присвячено праці: Т. Боголіб, І. Запатріної, О. Кириленко, І. Крисоватого, М. Кужелева, Л. Лисяк, В. Опаріна, І. Ортіз і М. Каммінс, В. Танзі, Дж. Стігліца, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та ін. Зарубіжні та вітчизняні дослідники доводять, що вагому загрозу стабільному розвитку країн становить бідність, та акцентують увагу на підвищенні дієвості інструментів державної фінансової політики щодо її подолання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Водночас процеси погли-

блення соціально-економічної нерівності підсилюють існуючі та породжують нові соціальні запити, актуалізують дослідження модернізації інструментарію державної фінансової політики щодо підвищення його дієвості в умовах заострення внутрішніх соціальних проблем та наявних глобальних викликів і загроз.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є розкриття теоретичних та практичних проблем поліпшення якості життя населення та особливостей використання інструментів державної фінансової політики щодо її забезпечення на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вектором розвитку державної фінансової політики України в умовах євроінтеграційних прагнень є досягнення прийнятної для суспільства справедливості щодо розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту, нейтралізації соціальних ризиків і забезпечення сталого соціального розвитку. Зарубіжні та вітчизняні вчені доводять, що глибока нерівність становить вагому загрозу стабільному розвитку будь-якої країни, адже наслідком граничної форми нерівності в доходах населення є поширення бідності. Бідність проявляється як неспроможність індивіда у зв'язку з відсутністю/нестачею коштів підтримувати спосіб життя, властивий певному суспільству в конкретний період часу. Бідність означає, що індивід не в змозі задовольнити навіть мінімальні потреби в необхідних для існування благах. Сучасні дослідження виявляють сильний негативний зв'язок між нерівністю розподілу доходів і рівнем соціально-економічного розвитку певної країни. Досліджуючи цю залежність на основі даних за вісімнадцять років (1990–2008 рр.), І. Ортіз і М. Каммінс на вибірці по 141 країні світу про-

демонстрували, що згладжування нерівності є необхідною умовою для подальшого стабільного розвитку суспільства [1]. Отже, підвищення якості життя населення неможливе без подолання у суспільстві бідності.

Результатом соціального розвитку суспільства є високий рівень життя населення у широкому розумінні. Колектив учених запропонував концепцію дослідження рівня життя у поєднанні трьох складників: матеріального становища, умов життя та стану соціального середовища. Вчені обґрунтовують, що саме такий підхід найбільш адекватно відображає рівень життя населення України в перехідний період. При цьому автори стверджують, що розширення сфери дослідження до характеристики якості життя, деякі елементи якої є більш-менш стабільними впродовж перехідного періоду, нівелюватиме ті позитивні або негативні зміни в основних складниках рівня життя, які є найбільш актуальними для нашої країни в даний період [2]. Сучасні реалії внесли корективи у це твердження.

Уважаємо, що категорії «якість життя» і «рівень життя» тісно пов'язані як загальне і часткове, тобто рівень життя є важливою компонентою, що характеризує якість життя; водночас остання за своєю суттю є більш місткою категорією, адже включає показники рівня життя. Визнання існування об'єктивного і суб'єктивного складників в оцінці якості життя є важливою особливістю сучасних підходів до її вивчення [3]. Доволі повний перелік компонентів якості життя, що використовується в розвинених країнах, надає М. Руженський: доходи населення; бідність і нерівність; безробіття та використання робочої сили; динаміка демографічних процесів; освіта та навчання; здоров'я, харчування; житлові умови, інфраструктура, зв'язок; ресурси й стан природного середовища; культура, соціальні зв'язки, сімейні цінності; політична й соціальна стабільність (безпека); політичні й цивільні інститути (демократія й участь) [4].

Як свідчать наукові підходи, якість життя належить до суб'єктивно-об'єктивної категорії, яка у широкому розумінні найбільш повно відбиває психологічні, суб'єктивні складники задоволеності людей життям, оточуючим середовищем (соціальними відносинами, екологічним станом, середовищем життєзабезпечення тощо) та водночас має матеріальне підґрунтя. Якість життя як економічна категорія «...у широкому розумінні – задоволеність населення власним життям з позиції різних потреб і інтересів та охоплює: характеристики та індикатори рівня життя як економічної категорії (доходи, вартість життя, споживання), умови праці та відпочинку, житлові умови, соціальну забезпеченість і гарантію, охорону прав на громадський порядок і дотримання прав особистості, природно-кліматичні умови, показники збереження навколишнього середовища, наявність вільного часу і можливості добре

його використовувати, нарешті, суб'єктивні відчуття спокою, комфортності і стабільності» [5]. У цьому полягає відносність категорії «рівень життя», оскільки вона залежить не тільки від рівня реальних доходів та споживання, а й від міри розвиненості самих потреб [6].

Про складність категорії «якість життя» та її багатогранність свідчить велика кількість міжнародних індексів якості життя. Серед них: Індекс людського розвитку (ІЛР), Індекс якості життя (кращі країни, де можна народитися), Міжнародний індекс щастя (Happy Planet Index), Істинний показник прогресу (Genuine Progress Indicator, GPI), Глобальний індекс благополуччя та ін. Так, за Індексом соціального розвитку Україна посіла у 2014 р. 62-е місце (значення індексу дорівнювало 64,91), у 2015 р. – 62-е місце (65,69), а у 2016 р. – 63-є місце (66,43) серед 133 країн світу, у 2017 р. – 64-е місце зі 128 країн, у 2018 р. – також 64-е місце [7]. Детальніший аналіз свідчить, що Україна відстає від європейських країн за низкою соціально-економічних показників як в абсолютному, так і у відносному вираженні, що істотно ускладнює реалізацію державної фінансової політики на принципах соціальної держави та обмежує можливості істотного підвищення якості життя населення країни.

Економічна наука виробила широкий арсенал засобів боротьби з бідністю та підвищення якості життя населення, серед яких найбільш дієві – інструменти державної фінансової політики. Їх використання у кожній країні має свою специфіку, що зумовлюється станом економіки, сформованим інституційним середовищем та напрямками його розвитку, прагненнями досягти прийнятної рівноваги між соціальною справедливістю та економічною ефективністю, а також закріпленням науково обґрунтованої (оптимальної) межі соціально-економічної нерівності. Крім того, дія низки суб'єктивних і об'єктивних чинників ендогенного й екзогенного характеру (наприклад, корупція, високий рівень тіньової економіки, виведення коштів в офшорні зони, вимоги міжнародних організацій під час надання кредитів, інфляція, неефективне чи нецільове витрачання коштів бюджету, низька якість управління, лобювання групових інтересів та ін.) суттєво впливає на ефективність механізмів та дієвість інструментів основних складників державної фінансової політики – бюджетно-податкової та грошово-кредитної.

Виконання соціальної функції держави передусім пов'язане з бюджетною політикою як вагомим складником державної фінансової політики, формування і реалізація якої безпосередньо впливає на рівень та якість життя населення, соціально-економічний розвиток суспільства [11]. Серед інструментів бюджетної політики виокремимо борговий, податковий та видатковий складники. Основні показники/інструменти бюджетної політики України та їх зміни впродовж 2009–2018 рр. наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка основних показників бюджетної політики України, % до ВВП

Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Державний бюджет</i>										
Доходи	22,14	21,47	23,32	23,72	22,28	22,50	26,89	25,86	26,59	26,08
Видатки	25,60	27,09	24,72	27,12	26,50	27,11	29,01	28,74	28,13	27,70
Кредитування	0,29	0,12	0,35	0,26	0,03	0,31	0,15	0,07	0,06	0,04
Дефіцит	3,75	5,73	1,75	3,66	4,25	4,92	2,27	2,95	1,6	1,62
<i>Місцеві бюджети</i>										
Доходи	14,21	14,22	13,45	15,44	14,52	14,60	14,81	15,36	18,56	15,80
Видатки	14,39	14,26	13,41	15,25	14,45	14,22	14,07	14,71	16,63	16,03
Кредитування	-	0,01	-	0,003	0,004	0,003	0,005	0,008	0,008	0,01
Дефіцит/ профіцит (+)	0,18	0,04	+0,04	+0,19	+0,07	+0,38	+0,72	+0,65	+1,93	0,23
Сукупний державний борг	34,7	39,9	35,9	36,6	40,1	70,2	79,4	81,0	71,8	60,9

Джерело: побудовано за даними Державної казначейської служби України

Дані таблиці свідчать, що частка доходів державного бюджету, що централізована у ВВП, упродовж останніх десяти років знаходилася у діапазоні 24,1% (найнижчий показник – у 2010 р.) – 26,89% (найвищий показник – у 2015 р.). Частка видатків коливалася з найнижчого у 2011 р. (24,72%) до найвищого у 2015 р. (29,01%). Державний бюджет за аналізований період був дефіцитним, найнижчий рівень дефіциту державного бюджету у ВВП спостерігався у 2017 р. (1,6%), найвищий – у 2010 р. (5,73%). Щодо місцевих бюджетів, то частка доходів і видатків була найнижчою у 2013 р. – 13,45% і 13,41% відповідно, найвищий рівень – у 2017 р. – 18,56% і 16,63% відповідно. Місцеві бюджети були дефіцитними тільки в період кризи 2009–2010 рр. та в 2018 р., в інші роки спостерігався профіцит. Зростання профіциту місцевих бюджетів у 2015–2017 рр. пов'язане з бюджетним реформуванням та зміцненням джерел надходжень до місцевих бюджетів, створенням об'єднаних територіальних громад у результаті бюджетної децентралізації. Дефіцитність місцевого бюджету в 2018 р. в першу чергу пояснюється невиконанням планових показників на 0,4%. У цілому зростання частки ВВП, централізованої у державному та місцевих бюджетах упродовж 2009–2018 рр., свідчить про посилення регулюючої функції бюджетної політики, її впливу на соціально-економічні процеси.

Зростання та накопичення державного боргу є проблемою не лише в країнах із трансформаційною економікою, до яких належить Україна, а й у розвинених країнах. Невпинне зростання частки державного боргу у ВВП порушує бюджетні баланси, відволікаючи обмежені кошти від реалізації соціальних програм. В Україні впродовж 2009–2018 рр. на тлі рецесії і загального рівня фінансової нестабільності величина державного боргу суттєво збільшувалася, відповідно

зростали і витрати на обслуговування боргу, при цьому структура портфеля зовнішніх запозичень у контексті як валюти, так і строків погашення здебільшого характеризується як недостатньо неефективна. Зниження частки державного боргу у ВВП, як правило, здійснюється за умов високих темпів економічного розвитку країни, відносно низької інфляції або негативних/стабільних темпів зміни її рівня. Регулювання бюджетного дефіциту та управління державним боргом потребує впровадження й обов'язкового дотримання бюджетних правил, що встановлюють кількісні обмеження та спрямовані на зниження боргового навантаження. Водночас за умов високої частки зовнішнього державного боргу, зростання індексу інфляції та незрілого інституційного середовища, що породжують суттєві боргові ризики, необхідними стають заходи щодо узгодженого використання інструментарію бюджетної політики, проведення заходів бюджетної консолідації.

Пріоритетними напрямками бюджетно-податкової політики є поліпшення дієвості податкових інструментів і важелів в аспекті впливу на соціальні процеси: формування інституційних умов для підвищення довіри в суспільстві, мінімізації ухилення від оподаткування суб'єктів економіки, спрощення інформаційно-комунікаційних взаємозв'язків платників податків із фіскальними органами тощо. Відповідно до Господарського кодексу України (ст. 10), метою податкової політики визначено «забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання, стимулювання суспільно необхідної економічної діяльності суб'єктів, а також дотримання принципу соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян під час оподаткування їхніх доходів» [9]. Бюджетно-податкова політика належить до найважливіших інструментів, що дають змогу забезпечувати баланс між справед-

ливістю оподаткування та ефективністю економічної діяльності суб'єктів ринку.

На даному етапі перед державою стоїть складне завдання. З одного боку – необхідність поліпшення добробуту населення, що передбачає зниження податкових ставок і розширення переліку податкових пільг і є істотним чинником економічного зростання країни. З іншого – потреба у збільшенні податкових надходжень у бюджетну систему для поліпшення функціонування соціальної сфери. У даній ситуації необхідно досягти рівноваги в податковій системі, тобто домогтися ефективного виконання податками всіх функцій.

Удосконалення української податкової системи в середньостроковому і довгостроковому періодах, елементами якої є зниження податкового навантаження на бізнес і населення з метою стимулювання інвестиційної активності, зменшення частки непрямих податків, підвищення ефективності податкового адміністрування, введення податкових пільг для інноваційного підприємництва, вимагає розроблення і формування комплексної системи цілей сучасного податкового регулювання. Забезпечення стабільно високих темпів соціально-економічного зростання є важливою умовою інтеграції України у світове співтовариство.

Сьогодні серед учених не вщухає дискусія щодо застосування прогресивного оподаткування громадян як необхідної умови реалізації принципу соціальної справедливості [10; 11]. Цілком логічно, що ті члени суспільства, хто отримує високі та надвисокі доходи, мають сплачувати більші за розміром податки. Крім дотримання принципу соціальної справедливості, це сприятиме зростанню доходів до бюджету та підвищенню його потенціалу щодо здійснення видатків на соціальний розвиток, зниженню нерівності доходів населення. З огляду на досвід розвинених країн ОЕСР, прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб у розвинутих країнах використовується як інструмент забезпечення соціальної справедливості оподаткування. Незважаючи на деяке зниження прогресії, гранична ставка податку останні роки у розвинених країнах перевищує 50,0% та становить, за офіційними даними Європейської Комісії: у Швеції – 57,1%, Данії – 55,8%, Бельгії – 53,2%, Нідерландах – 52,0%, Фінляндії – 51,4%, Франції – 50,2%, Австрії – 50,0%.

Ретроспективний аналіз оподаткування фізичних осіб в Україні свідчить, що на певних стадіях розвитку вітчизняної податкової системи прогресивна шкала впроваджувалася, однак її застосування мало низьку фіскальну ефективність. Законом України «Про податок із доходів фізичних осіб» з 1 січня 2004 р. встановлено пропорційну шкалу оподаткування на рівні 15% (на перехідний період – 13%). У Податковому кодексі України з 2011 р. було запроваджено помірну прогресію в оподаткуванні – 17% того доходу,

що перевищує десятикратний розмір державного мінімального соціального стандарту у сфері доходів населення. У 2012 р. для окремих категорій соціально значимих професій (зокрема, шахтарів) введено застосування ставки податку 10%. Із 2014 р. розпочато оподаткування частини пенсій та довічного грошового утримання, що перевищували 10-кратний розмір прожиткового мінімуму для непрацевдатних громадян (дане положення законодавства з 1 липня 2017 р. не чинне), процентних доходів за банківськими депозитами та вкладками у кредитних спілках. Із 2016 р. знову до більшості складників оподаткованого доходу впроваджено застосування єдиної ставки податку на рівні 18%. Слід погодитися, що прогресивна шкала оподаткування має вищу результативність порівняно з пропорційною за умови досягнення показника ВВП на душу населення з урахуванням паритету купівельної спроможності понад 16 тис дол. США, тому за нинішніх умов застосування пропорційної шкали є цілком виправданим [11, с. 102]. Ураховуючи, що номінальний ВВП на душу населення в Україні має спадну динаміку, тобто в 2018 р. знизився майже на 1,5 тис дол. США порівняно з 2013 р. та досяг величини 2,5 тис дол. США, результативності прогресивної шкали чекати у середньостроковому періоді марно. Слід також зазначити, що використання прогресивної шкали має інституційні обмеження, які визначаються високою часткою тіньового складника економіки, ухиленням від оподаткування, зниженням довіри, неформальною занятістю, обмеженням ефективної зайнятості та, відповідно, зниженням офіційних доходів населення, посиленням міграційних процесів та ін.

Починаючи з 2017 р. у зв'язку з диференціацією розмірів державних мінімальних соціальних стандартів і гарантій ц сфері доходів населення майже нівельовано значення податкових соціальних пільг, незважаючи на те що в 2018–2019 рр. відбулися певні позитивні зрушення. Так, у зв'язку зі змінами мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму для домогосподарств із двома дітьми і більше зросло граничне значення заробітної плати, що дає право на застосування податкової соціальної пільги, зросла сума пільги, однак її розмір, з огляду на зростання індексу споживчих цін, залишається низьким. Важливим аспектом залишається обґрунтування розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян для реального соціального захисту малозабезпечених та соціально вразливих верств населення.

Вимушене введення військового збору внаслідок військово-політичного конфлікту як тимчасового до кінця проведення реформи Збройних сил у розмірі 1,5% від оподаткованого доходу, оподаткування частини пенсій та довічного грошового утримання, що перевищували десятикратний розмір прожиткового мінімуму для непрацевдатних громадян з 2014 р. (дане

положення законодавства з 1 липня 2017 р. відмінено), процентних доходів за банківськими депозитами та вкладками у кредитних спілках підвищує податковий тиск та впливає на зниження доходів населення.

Розвиток податкової системи та перманентні зміни в оподаткуванні суттєво впливають на соціальні процеси, рівень доходів населення, отже, на якість їхнього життя. Рівень доходів населення на сучасному етапі розвитку економіки України є одним із найбільш вагомих чинників, що впливає на якість життя, та потребує застосування дієвих інструментів державної фінансової політики, які б узгоджували баланс між економічним, соціальним розвитком. Йдеться про можливість держави та проведення відповідальної дієвої фінансової політики, що узгоджує інтереси всіх суб'єктів соціально-економічних відносин. Індекс споживчих цін у 2014 р. порівняно з 2013 р. зріс на 24,9%, у 2015 р. порівняно з 2014 р. – на 43,3%, у наступні роки його зростання уповільнилося і становило порівняно з попереднім роком відповідно: у 2016 р. – 12,4%, у 2017 р. – 13,7%, у 2018 р. (за 10 місяців) – 7,4%. В Україні зростання прожиткового мінімуму для всіх категорій населення в 2018 р. порівняно з 2013 р. відбулося на 67–68%. Водночас за стрімкої зміни індексу споживчих цін розмір прожиткового мінімуму не може забезпечити навіть найнеобхідніші потреби населення. Тому це є ще одним підтвердженням того, чому рівень доходів населення на сучасному етапі розвитку України виступає практично найвагомішим в оцінці якості життя.

Важливими аспектами регулюючого впливу податкової політики на динаміку соціального розвитку є бюджетна децентралізація та зміцнення доходів місцевих бюджетів. Унаслідок бюджетно-податкового реформування здійснено впорядкування переліку загальнодержавних і місцевих податків та зборів, зміну пропорцій зарахування надходжень податків до місцевих бюджетів, механізмів установаження податкової бази, ставок і пільг, що сприяло позитивним зрушенням щодо підвищення самостійності органів місцевого самоврядування, тобто збільшенню податкових надходжень, видаткової частини місцевих бюджетів, підвищенню ефективності використання бюджетних коштів. Водночас мають місце й негативні процеси: поглиблення диференціації регіонів за рівнями соціального розвитку, спричиненої різними чинниками, зокрема різною потужністю їхнього економічного потенціалу, посиленням внутрішньоміграційних потоків між регіонами та ін. При цьому слід зазначити, що посилення просторової диференціації та соціально-економічної асиметрії є однією із закономірностей сучасного розвитку не лише національного, регіонального та локального рівнів, а й світової економіки. Негативні тенденції значної диференціації регіонів за рівнями соціального розвитку потребують задіяння інструментів

бюджетної політики компенсаторного (вирівнюючого) характеру, встановлення державного мінімального соціального стандарту та соціальної гарантії у сфері доходів населення, виваженого застосування соціальних пільг, усунення можливості їх хаотичного розширення, впровадження ринкових засад їх надання, зокрема під час надання всіх соціальних пільг урахувати рівень доходів домогосподарства, подальше впорядкування та вдосконалення адресності під час надання житлово-комунальних, медико-реабілітаційних, транспортних, соціально-побутових, соціально-трудова та інших видів пільг, підвищення прозорості та гласності у їх наданні, зниження витрат на адміністрування.

Пріоритетними напрямками державної фінансової політики в контексті реалізації бюджетної децентралізації є вдосконалення оподаткування нерухомості, відмінної від земельної ділянки, визначення бази оподаткування виходячи з вартості нерухомості, поліпшення механізму його адміністрування [12]. У сфері вдосконалення оподаткування фізичних осіб важливо враховувати нагальні проблеми (низький рівень податкової культури, масове ухилення від сплати податків та ін.), без вирішення яких неможливо створити ефективну систему оподаткування. Також в останні роки стало ще більш актуальним питання гармонізації податкового законодавства, що становить важливий елемент фіскальної конвергенції як рушійної сили поглиблення європейської інтеграції.

Бюджетна політика у сфері видатків найбільш концентровано відображає та цілеспрямовано реалізує основні функції держави, а структура видаткової частини бюджету демонструє пріоритети бюджетної політики. Видатки бюджету є вагомим інструментом бюджетної політики як складника державної фінансової політики, соціальне призначення якого – забезпечувати виконання державою її соціальної функції. Дані таблиці свідчать про зростання видатків державного та місцевих бюджетів. У їхній структурі частка видатків на соціальні цілі постійно підвищується. Більш детальний аналіз структури видатків соціального спрямування зведеного бюджету України у розрізі функціональної класифікації за 1999–2018 рр. свідчить, що на соціальні видатки спрямовується в середньому 55% усіх видатків зведеного бюджету, у тому числі їхні пікові значення, що перевищували 60%, відзначаються у 2013 р. – 64,4%; у 2010 р. – 63,7%; у 2012 р. – 60,7%; у 2005 р. – 60,4% та у 2011 р. – 60,3%. Частки видатків соціального спрямування у видатках зведеного бюджету України впродовж 1999–2018 рр. найнижчими були в 1999 р. та 2000 р. і становили відповідно 37,9% та 39,3%.

Для забезпечення прискорення темпів економічного зростання та соціального розвитку вагомим завданням є розроблення бюджетної стратегії, яка дасть можливість для обґрунтова-

ного формування доходів та видатків бюджету, планування дефіциту бюджету та джерел його фінансування, управління державним боргом, визначення оптимального рівня бюджетної централізації, міжбюджетного регулювання. При цьому посилення інтеграційних процесів актуалізує питання взаємоузгодження інструментів бюджетного регулювання [13], а також інструментів бюджетної і грошово-кредитної політики із цілями соціальної політики.

Підвищення дієвості бюджетно-податкової політики передбачає вдосконалення інститутів фінансово-бюджетної стійкості, які полягають у зміцненні інституційного середовища бюджетно-податкового та грошово-кредитного простору, зміцнення основ грошово-кредитної політики і забезпечення дієвої оцінки стабільності державного фінансового сектору.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Фінансова спроможність та дієвість держави забезпечувати основні потреби громадян у суспільних послугах, створювати можливості та умови для поліпшення якості життя населення, найбільш повної реалізації потенціалу як окремих особистостей, так і соціальних прошарків і всього суспільства у цілому є необхідними компонентами суспільного розвитку. Ми пов'язуємо зростання якості життя з ефективною державною фінансовою політикою, зокрема: підвищенням базових державних соціальних стандартів, створенням умов і стимулів розвитку людського потенціалу, найповнішою його реалізацією в національній економіці, зниженням мотивів населення до міграції в інші країни, стимулюван-

ням економічного зростання та збільшення ефективної зайнятості.

У суспільстві, де активність ринкових перетворень і приватизаційних процесів була неузгодженою з економічними результатами, тобто одночасно супроводжувалася зростанням нерівності, бідності, де фінансово-економічна нестабільність збільшує поляризацію суспільства, державна фінансова політика стає головним засобом згладжування чи викорінювання невідповідностей і суперечностей суспільного розвитку. Вагомість інструментарію державної фінансової політики підвищується в умовах затяжної рецесії та слабкого відновлення економічної динаміки.

Досягнення високої якості життя населення має бути стратегічною метою державної фінансової політики, а розвиток економіки – засобом її досягнення. Результатом цілеспрямованої, дієвої й ефективної державної фінансової політики має стати створення умов для якісного життя і всебічного розвитку людини, досягнення належного рівня та якості життя населення як найважливіших критеріїв загального добробуту населення, його соціальної безпеки в нестабільних соціально-економічних, політичних та інших несприятливих умовах. Ураховуючи, що рівень життя є складником якості життя і важливою динамічною категорією, що залежить від конкретних умов розвитку певного суспільства, інструменти державної фінансової політики здатні вплинути саме на ці умови в бік їх поліпшення. Дослідження фінансових умов щодо їх створення є перспективною подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ortiz I., Cummins M. (2011). Global Inequality: Beyond the Bottom Billion – A Rapid Review of Income Distribution in 141 Countries. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1805046 (date of treatment: 10.12.2018).
2. Рівень життя населення України / за ред. Л.М. Черенько. Київ : Консультант, 2006. 428 с.
3. Качула С.В. Рівень та якість життя як результат ефективної державної фінансової політики. *Contemporary Problems of Improve Living Standards in a Globalized World Volume of Scientific Papers*. The Academy of Management and Administration in Opole, 2018. P. 253–261.
4. Руженський М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України : монографія. Київ : ІПК ДСЗУ, 2013. 318 с.
5. Глебова І.С., Кундакчян Р.М. Качество жизни и управление привлекательностью условий проживания в крупнейших городах России. Казань : Казанский университет, 2011. 214 с.
6. Мандибура В.О. Рівень життя України та проблеми реформування механізмів його регулювання / відп. ред. Д.П. Богиня. Київ : Парламентське вид-во, 1998. 255 с.
7. Індекс соціального розвитку. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/footerlinks/newsroom/deloitte-research/social-progress-index.html> (дата звернення: 15.05.2019).
8. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : монографія. Київ : ДННУ АФУ, 2009. 600 с.
9. Господарський кодекс України (станом на 17.06.2018). URL: https://urist-ua.net/кодекси/господарський_кодекс_україни (дата звернення: 10.05.2019).
10. Сідельникова Л.П., Найдено О.Є. Реалізація принципу соціальної справедливості в оподаткуванні фізичних осіб. *Економіка розвитку*. 2017. № 2. С. 86–96.
11. Пасічний М.Д. Фінансова політика держави : монографія. Київ : КНТЕУ, 2019. 441 с.
12. Лисяк Л.В., Ватченко Б.С., Ватченко О.Б. Оцінка майнового потенціалу регіону – інструмент формування доходів місцевих бюджетів України: теорія та практика : монографія. Дніпро : УМСФ, 2015. 164 с.
13. Чугунов І.Я., Павелко А.В., Канєва Т.В. Державне фінансове регулювання економічних перетворень : монографія / за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ : КНТЕУ, 2015. 376 с.